

Jerzy Swędrowski

"Manuale di retorica", Bice Mortara Garavelli, Milano 2008 : [recenzja]

Collectanea Theologica 81/1, 207-209

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bice MORTARA GARAVELLI, *Manuale di retorica*, Tascabli Bompiani, Milano 2008, ss. 368.

Słowo łączy ludzi, a wzajemne usłyszenie się i zrozumienie buduje więzi, które rozwijają społeczność. Od tysięcy lat ludzie niosą w sobie pragnienia wyrażania własnych myśli, pragnień; wskazywania rozwiązań i koncepcji życia nie tyle obok siebie, ale we wzajemnym współdziałaniu. Kultura śródziemnomorska wykształciła narzędzia oraz wypracowała metody budowania wzajemnych relacji, komunikowania się i porozumienia. Od ponad dwudziestu wieków ludzie podejmowali wysiłek kształtowania słowem i umacniania społecznych struktur, które miały służyć ich dobrze pojętemu dobru i rozwojowi. Trójpodział władzy, którym szczydzi się nowoczesna Europa, został nam ofiarowany przed tysiącami lat przez tych, którzy potrafili posługiwać się słowem.

„Orator est vir bonus dicendi peritus” stało się wyznacznikiem służby słowu, które chrześcijanie odczytali jako Słowo, które jest u początku, nadaje sens i wyznacza cel życia. Troska o komunikację musi zakładać odniesienie do prawdy, wtedy bowiem mówca traktuje siebie i bliźniego jako osobę. Prawda, walory moralne i biegłość w posługiwaniu się słowem odkrywają i udoskonalają wzajemną komunikację. Do wzajemnego porozumienia się może dojść jedynie przy wzajemnej współpracy; z jednej strony mówca, który zdaje sobie sprawę do kogo mówi, z drugiej słuchacz, który podejmuje przynajmniej minimalny wysiłek, by usłyszeć i zrozumieć.

Na przestrzeni wieków wielu podjęło się trudu usystematyzowania dorobku i sztuki ludzkiej wymowy. Retoryka jest ciągle żywym i rozwijającym się obszarem poszukiwań i odkryć, w których nie zapomina się o tym, co było; spoglądając z uwagą na wyzwania przyszłości. Bice M o r t a r a G a r a v e l l i od dziesiątków lat bada nad zasady gramatyki i retoryki. Ten urodzony w 1931 r. włoski lingwista jest związany ze środowiskiem akademickim północnych Włoch i autorem licznych prac w zakresie szeroko pojętej kultury słowa. W 2008 r. ukazała się w Mediolanie jego *Manuale di retorica*. W epoce, która używa wielu słów, powiększając ich inflację, potrzeba powrotu do źródeł i podstaw dobrego mówienia, które ma służyć prawdzie i pięknu.

Każdy podręcznik zawiera treści elementarne dla swojego przedmiotu, mają one z zasady służyć rozwojowi i pogłębieniu wiedzy służącej teraźniejszości i przyszłości. Układ i zaprezentowanie materiału sugerują przyjętą koncepcję korzystania ze skarbnicy przeszłości. Już we *Wstępie* (s. 7-17) autor sygnalizuje kierunek swoich rozważań. Nawiązując do *Traité de argumentation* Perelmana i Olbrechts-Tyteca uznaje, że odnowa retoryki współczesnej dokonuje się przez nowe spojrzenie na argumentację, tak w odniesieniu do osoby, jak również spo-

łeczności. Dzieło urodzonego w Polsce u początku XX w. filozofa i teoretyka retoryki Chaima Perelmana jest dla autora inspiracją łączenia tradycji z nowoczesnym wykorzystywaniem zasad komunikacji językowej.

Publikacja została podzielona na trzy rozdziały. Pierwszy z nich, *Notizie storiche* (s. 17-54), przybliży historię i źródła, które datują się od V w. przed Chr. Warto zauważyć, że poszczególne rozdziały poprzedzają uwagi wprowadzające oraz zapowiedzi kontynuacji tematu w kolejnych częściach pracy. Autor przywołuje Platona, Arystotelesa, Cyserona czy Kwintyliana, rysując ich dorobek na tle rozwoju sztuki wymowy. Nie zapomina o różnicach oddzielających sofistów w ich poglądach i traktowaniu retoryki od innych mistrzów słowa. Spojrzenie na grecką i rzymską spuściznę retoryczną pozwala dostrzec wymiar artystyczny i pedagogiczny posługiwania się słowem. Autor nie zapomina o dorobku, który wnoszą twórcy średniowiecza, wpisujący się w budowanie miejsca i koncepcji człowieka w świecie. Podsumowanie rozdziału prowadzi ku konstatacji wskazującej na dziedzictwo słowa i podstawę budowania argumentów w komunikacji międzyludzkiej.

Kolejny rozdział, *L'eredità della reorica classica* (s. 55-286), stanowi najobszerniejszą część publikacji. Schemat wyznacza rozkład akcentów retorycznej spuścizny kultury śródziemnomorskiej. Wielką uwagę położono na materiał lingwistyczny, który przybliży i wyjaśnia zasady budowania mowy publicznej. Szeroko zaprezentowane teksty źródłowe oraz dane z literatury przedmiotu pozwalają na połączenie precyzyjnego stosowania zasad retorycznych, opierając się na zaprezentowanych wzorcach. Wielość przywołanych przykładów wspólna ze schematami dotyczącymi funkcji i metod ich stosowania w sztuce wymowy. Chociaż odnośniki przypisów zostały umieszczone po trzecim rozdziale, co odrobinę utrudnia korzystanie z tekstu, układ cytowanych fragmentów odznacza się przejrzystością i edytorską dokładnością.

Ostatni rozdział, *Le nuove retoriche* (s. 287-322), wprowadza czytelnika w nowe rozumienie i praktykowanie sztuki wymowy. Zaproponowane modele mają pomóc w skutecznym porozumiewaniu się oraz w klarownej argumentacji. Warta podkreślenia jest troska o język w codziennym stosowaniu środków werbalnych. Autor nie zapomniał także o znaczeniu milczenia w retoryce, które pozornie tylko nie niesie w sobie siły argumentów. Ostatnie słowa zawarte w rozdziale trzecim są pokornym spojrzeniem w przyszłość z nadzieją na słowo i jego wartość, tak dla mówców, jak również odbiorców.

Kolejna część, *Note* (s. 323-330), odnosi się do poprzedzających ją rozdziałów. Numeracja przypisów zaczyna się do każdego z nich oddzielnie. Zostały one dość szczegółowo opisane i stanowią znaczną pomoc, choć ich umieszczenie na końcu nie ułatwia pracy z tekstem. *Riferimenti bibliografici* (s. 331-348)

wskazują na bogactwo warsztatu naukowego autora oraz dogłębne korzystanie ze źródeł. Można jedynie pozazdrościć tak obszernej bibliografii w zakresie retoryki w języku włoskim. *Elenco delle figure del discorso* (s. 349-354) pomaga czytelnikowi w poszukiwaniu odniesień do poszczególnych elementów i narzędzi mowy. Z wykazu figur retorycznych autor wyłączył *Indice degli argomenti* (s. 355-360), podkreślając wagę retoryki w zakresie argumentacji i skutecznego przekonywania. Ostatnią część prezentowanej pracy stanowi *Indice dei nomi* (s. 361-368), gdzie czytelnik znajdzie bogactwo postaci zajmujących się słowem w dziejach europejskiej kultury.

Prezentowana praca ukazuje bogactwo spuścizny wieków we wzajemnym porozumiewaniu się i czerpaniu ze źródeł. Wśród nich na pierwszy plan wysuwa się prawda i godność człowieka. Z tego względu sztuka dobrej i skutecznej argumentacji wymaga i zakłada traktowanie słuchacza czy grup słuchaczy jako partnerów w odkrywaniu wartości i stosowania ich w życiu. Prezentowana publikacja jeszcze raz pokazuje, że historia jest nauczycielką życia, zaś dobrzy nauczyciele nie zatrzymują się na „wczoraj” i „dziś”, ale z nadzieją patrzą w przyszłość.

ks. Jerzy Swędrowski, Łowicz

Zenon Cardinal GROCHOLEWSKI, *Universitatea Azi. Universitat heute, Prefata de Andrei Marga*, Volum ingrijit de P. Friedrich Bechina si Monica Merutiu, Editura Fundatiei Pentru Studii Europene, Cluj-Napoca 2010.

Uniwersytet w Cluj (Rumunia), z racji nadania doktoratu *honoris causa* kard. Zenonowi G r o c h o l e w s k i e m u, wydał powyższą pozycję książkową, w której umieszczono wygłoszone wykłady przez kardynała do społeczności uniwersyteckiej oraz wywiad przeprowadzony z nim w telewizji publicznej 10 września 2007 r. Wykłady są przedstawione w czterech językach: angielskim, francuskim, niemieckim i rumuńskim.

Aby w pełni przedstawić interesującą treść wykładów kard. Grocholewskiego, warto na początku zaprezentować najważniejsze zagadnienia poruszone w wywiadzie przeprowadzonym przez de A. Margę. Kardynał podkreślił w nim, że w Europie istnieje wielkie zainteresowanie wartościami chrześcijańskimi na uniwersytetach, a także w życiu publicznym. To zainteresowanie jest największe w krajach pokomunistycznych, w których nie było możliwości kultywowania wartości chrześcijańskich. Wspomina, że w Rumunii istnieją już cztery wydziały teologiczne. Jako przykład wymienia Czechy, Słowację, Polskę. Ale